

M1

Tro och sed rörande källor.

Använd ej frågelistan så, att Ni frågar ut punkt för punkt. Dels tröttar detta sagesmannen, och dels kan det lätt hända, att oriktiga uppgifter då komma med. Låt det, sedan Ni själv satt Er in i vad listan innehåller, bli ett otvunget samtal, där sagesmannen berättar, vad han känner till. Ni kan då i förbigående liva upp samtalet med att berätta, vad Ni känner till från andra orter om samma sak. Jämför emellertid sedan med listan och försök med tillhjälp av den få fram, vad sagesmannen kan ha gått förbi i sin framställning!

Ifrågavarande frågelistan följer i huvudsak W. Liungmans Frågebok för folkminnesinsamling, men några ändringar och tillägg ha gjorts enligt Landsmålsarkivets speciella önsknings.

1. Vid vilken tidpunkt (pingst, trefaldighet, midsommar el. året om) var det brukligt att gå till vissa källor, sjöar, vattendrag etc., och vilket namn (benämning) hade de (Eskils källa, trefaldighetskälla, midsommarkälla, hälsokälla, surbrunn, ögonkälla, skattkälla etc.)? Ange tydligt dagen (midsommarafton, lördagskvällen före trefaldighet etc.)! Besökte man källan vid flera av dessa tider (t.ex. både midsommar och trefaldighet); ansågs då en av dagarna vara förmer? Hur ansågs vattnet vara (järnhaltigt etc.)? Vilket utseende hade källan (flera armar, vattnet kommer ur ett berg etc.)? Ansågs det att vattnet i hälso- eller offerkällor borde rinna åt visst håll? Varför? Var låg källorna i fråga? (Platsen torde helst anges enligt karta, och i varje fall genom att uppge gård och socken). Vilken var den lämpligaste besökstiden på dygnet (solens upp- eller nedgång, midnatt etc.)? Vad menas med "gökotta"?

2. Gick (åkte) man till källan ensam, två och två etc. under tystnad, utan att häla på mötande el.dyl., eller kom man dit i flock under stöj och glam? Gick man ifrån dansen kring majstången eller eldarna till källorna? Sattes de i övrigt i förbindelse med varandra?

Rensades, lövades eller smyckades källorna? (Avbildning!) Vilka ombestyrde detta, och när? Gjorde man det också under torkperioder? Varför?

3. Vilka sedvänjor etc. var förbundna med själva besöken? Dansade, lekte och sjöng man visor? Vilka lekar lektes och vad sjöng man? Medhades någon förtäring? Vad? Hur många personer kunde vid ett sådant besök ha varit samlade kring källan? Hur länge stannade man? Var både unga och gamla där?

4. Varför skulle man dricka? Sade man, att man skulle dricka mærg i benen, "dricka hälsan i sig" el.dyl.? Fick även friska göra det? När skulle detta ske (vid ankomsten, före eller efter dansen, vid bestämd tidpunkt etc.)? Hur tillgick därvid (man skulle dricka 9 glas, 3 åt gången)? Vad drack man i (näverskopa, glas)? Vad kallades det att man drack (dricka brunn, dricka trefaldighet, dricka trefaldighetsbrunn etc.)? Vad kallas seden att gå till en källa (gå till trefaldighet)? Förekom det att man ej blott drack av vattnet utan även tvättade sig (badade) i det eller stänkte på varandra?

5. Hämtade man också hem vatten (lera) till sjuka? Hur tillgick därvid? Hur förvarades sådant vatten: (inomhus, utomhus etc.)? Kunde det förlora sin kraft på något sätt? Iaktogs det överhuvudtaget något särskilt beträffande kärlen? Skulle de vara nya, krossas etc.?

6. Skulle man lägga pengar eller andra metallföremål (ss. nålar, knappar, skedar m.m.) eller blommor, bröd, hår etc. i källan? Varför och när? Vad kallades detta (offra)? Kallas källan då offerkälla? Skulle man kvarlämna något litet klädesplagg, en käpp el.dyl.? Varför skedde det? Skulle man gå runt källan vid något tillfälle? När? Eller skulle man gå över den, buga sig, se på solen, gå baklänges, ropa något eller liknande?

7. Vilka sjukdomar m.m. sökte man särskilt bot för (ögonsjukdomar, engelska sjukan, barnsbörd etc.)? Talade man om att "dricka för sneda skor", d.v.s. för att skorna ej skulle bli snedgångna? Offrade

man även efter tillfrisknandet?

8. Vilka föreställningar och sägner känner man i orten om dylika källors uppkomst (genom någon heligs kraftord etc., en oskyldigs död, genom djur etc., under gudstjänst, genom en blinds eller en sjuks tro eller ingripande), om lyckade kurer, om källor som förlorat sin kraft eller om straff - ofta bländhet - för att man ohelgat källan (genom djur, spott, exkrementer, skamliga sjukdomar, död man etc.) eller för att man tagit pengar eller det andra offrat, eller druckit då vattnet vid midnatt var förvandlat till vin etc.? Vilka spöken, övernaturliga väsen (eller djur) har tänkts uppträda vid dylika källor? Vilka försiktighetsmått har man iakttagit vid drickandet ur främmande källa? Vad måste man göra vid s.k. frikällor (offra el.dyl. innan man drack)?

9. Vad berättas i övrigt om källorna (om försök att fylla dem, nya källådror, förnäma besök etc.)? Har det funnits något kors (minnessten, offerstock, lund, heligt träd) vid källan? Har marknader hållits där? När?

10. Lever seden ännu kvar eller när upphörde den? Varför (på grund av någon religiös rörelse, därför att det började anses skamligt att gå dit)?